

LÍRAI NAPLÓ

NÉMETH ISTVÁN

HIÁNY

Terepjárásom ritka és meghitt pillanatai: Péterrévén, Tamásfalván vagy Felsőhegyen gyalogolok a megadott címre. Takaros házak előtt haladok el, szépen rendbe tett kertek mellett. Ezeket a házakat, kerteket, udvarokat úgy nézem, szemeimmal úgy simogatom, iszom föl, mintha az enyéme volnának, vagy mintha az enyéme lehetnének, mert vállalnám őket, élni tudnék légkörükben. Ezekhez az igen barátságos családi fészkekhez — mert elhaladva mellettük, az utcáról csakugyan azoknak látszanak — mindig Téged is odaképzellek. Velled válik a ház, a fészek az enyémmé. Ott hajlongsz a kertben, zöldborsót szedsz éppen, vagy egy tál cseresznyét; ecsettel a kezedben a veranda faltjait javítgatod, vagy csak üldögélsz, pihensz a verandán, kézimunkázol, olvasol, a körmeidet hozod rendbe, megmutatod a szomszédasszonynak a virágoskertedet vagy a veteményeskertedben a szép, csontfehér baburapaprikáidat; ott vagy a házban, a ház körül, és jelenléteddel, a ház minden téglájához való ragaszkodásoddal töltöd meg légkörét, légtérét, levegőjét. Hogy ez, ami itt van, a miénk, kettőnké; de hivalkodás nélkül az: nem másnak tartjuk, gondozzuk; mi akarunk minden nap otthon lenni benne.

Hazatérve terepjáró utaimról, mindig el szerettem volna mondani ezt Neked. De látod, most se tudom pontosan leírni, amit magamban hordok. Pedig most nyugodt vagyok, pihent, nem úgy, mint amikor útjaimról hazatérek: fáradt, sértett, kiábrándult. Mert Te olyankor mindig csak a mogorva, kedvetlen arcomat látod, hiszen ezt is mutatom Neked, nem azt, ami a szívem mélyén van, azt, ami a szívetem aznap is átmelegítette Moravicán vagy Gunarason, az előtt a takaros családi fészek előtt elhaladva, ahová olyan jó volt Téged odaképzelni.

Látod, most ezzel a kis csokor mezei virággal tértem haza. Van ebben minden: vadborsó, szarkaláb, tarlóvirág meg sok minden más. Belépve az ajtón nem a kezembe nyomtam, ahogy elgondoltam, és ahogy illett volna, hanem szó nélkül letettem az asztalra.

Mi romlott, keseredett meg bennem hazáig?

Pedig amikor a virágot szedtem, az tett boldoggá, hogy ezt Valakinek szedem. Hogy Neked szedem. Boldoggá tett a tudat, hogy van kinek átnyújtanom a csokrot. Hogy Te otthon vagy, én meg sietek haza ezzel a tarka virágcsokorral, sietek, hogy el ne hervadjon a kezemben.

Nem az örömet, magát a csokrot se tudtam úgy átnyújtani, ahogy eltervettem, ahogy megérdemelted volna. Másnap, harmadnap makogtam ugyan valamit, de az már nem volt az, amit igazából mondani szerettem volna. Vagy nem is mondani: szó nélkül tudatni Veled, hogy ami kedves nekem, az csak úgy kedves, ha Veled megsztható.

Keveset beszélgetünk ezekről a dolgokról, talán nincs is hozzá elegendő, megfelelő szavunk, vagy még mindig nincs hozzá elegendő bátorságunk. Keveset beszélünk róla. Erről a hiányról. Mert a többi mind csak üres fecsegés.

A KORSÓ FELÉ

Fölkértek, hogy írjak valamit a csöcsös korsókról. Arról a fekete korsóról, amelynek hús vizével valamikor az aratók oltották a szomjukat. Szívesen, mondtam, hiszen a téma még nincs kimerítve. Írtam ugyan egyszer a szomjoltó korsóról, de az már rég volt, adjunk hozzá valamit, valamit, amit akkor nem mondtam el, gondoltam magamban.

De mit? Mit adjunk hozzá, töprengtem el odahaza a kikészített papiros fölött. Mindenekelőtt a szótárakat ütöttem föl. A korsó öblös, szűk nyakú, csúcsos szájú, egyfülű cserépedény víz tárolására. Igen, ez a korsó. De az én korsómnak nemcsak öble van, szűk nyaka és füle, hanem csöcse is. Ez egy külön szerzet, a csöcsös korsó, jó volna tudni, ki találta ki. Aki kitalálta, az a réges-régi fazekas, korongozás közben a kicsinyét szoptató anyára gondolhatott, vagy régi, szopós önmagára, amikor még az édesanyja emlőjéből szívta a tejet. Nincs a földkerekségen ember, aki emlékezni tudna, aki föl tudná magában idézni az anyai emlőből való táplálkozásnak eme

gyönyörét. Mert gyönyörrel járhatott, semmi mással össze nem hasonlítható gyönyörrel. Szívtuk magunkba az édes, testmeleg táplálékot, az élet italát, az anyatejet. Előbb mohón, majd ahogy csillapodott anyatejéhségünk, ellustulva, pillanatokra el-elszenderedve az édes mámortól. A bandában elköltött gyermekkori zsíroskenyerekkel nem érnek föl a későbbi fejedelmien pazar lakomák, lakmározások sem, hát még azok az „elsődleges” lakmározások, amilyenek édesanyánk emlőjén lehettek! Éppúgy nem tudjuk fölidézni, pedig velünk történt meg, mint a világrajövetelünk pillanatát. Csak a sejtések maradnak. Meg a vágy a megismételhetetlenre. Egy ilyen vágyból, egy ilyen kielégíthetetlen vágyból születhetett meg a csöcsös korsó is. Valamiből, egy kövér, kerek edényből úgy szívni magunkba az italt, ahogyan régen, még öntudatra ébredésünk előtt, szopós korunkban az anyatejet.

Aki valaha, tikkasztó nyári hőségben ivott csöcsös korsóból, aki ilyen korsóból szívta magát tele hús vízzel, az talán megsejthetett valamit az „elsődleges” táplálkozás misztériumából.

A szótárak és más tudós könyvek után két fekete korsót rakok ki magam elé az asztalra. Most látom csak, amikor így, egymás mellett állnak, hogy tulajdonképpen csak az egyik korsó, a szűk nyakú; az öblösebb szájúnak kanta a neve. Előkerítem régi írásomat a korsókról, s amikor ehhez a mondathoz érek, hogy „nekem volt szerencsém inni fekete korsóból, amit akkor mi nem korsónak, hanem egyszerűen csak kantának neveztünk”, hirtelen olyan forróság önt el, amit már jól ismerek, hisz nem először fut rajtam át a szégyen semmi máshoz nem hasonlítható hőhulláma.

Hogyan írhattam le ilyen marhaságot? — meredek az idézett mondatra, miután valamennyire magamhoz térek. Leírtam, és így is maradt. Pedig a korsó nem kanta, miképpen a kanta se korsó. A kantának vastag nyaka van, öblös szája, hogy vödörből is könnyen megtölthető legyen vízzel. Csecse ennek is van, de ez még nem teszi korsóvá. A korsó valamivel kecsesebb; szűk nyaka miatt inkább csak csorgó kútból tölthető meg.

De mit magyarázzam: a findzsa nem bögre, pedig majdnem olyan. Abban a régi mondatomban is majdnem igazat írtam. De hát a mondatok, legyenek régiek vagy újak, nem tűrik a majdnem igazat. A leírt mondatok különösen nem. A botlásokat sem.

Megjelenésük után nem szoktam elővenni írásaimat. Viszolygok újraolvasásuktól. Most egy szerkesztői fölkérés kapartatta elő velem a szóban forgót. Szerettem volna valamit elmondani a korsó ürügyén,

azért néztem meg a régi korszós írásomat, hogy abban ezt a valamit megpendítettem-e.

S ráakadtam az idézett mondatomra. Aztán már mindentől elment a kedvem. Pedig az írás elején jó úton voltam, hogy fölfedezzek valamit. Valamit, épp a csecses korszó sugallatára. Valamit, amit még senki se mondott el.

NYÁRVÉG

Öreg gesztenyefa alatt üldögélünk a falu leforgalmasabb pontján és legforgalmasabb helyén, a Posta nevű kocsmá előtt. Ha már eszükbe jutott a posta szó, egy lépéssel tovább mehetek volna, és adhatták volna a cégnek a Postakocsi nevet is. De ilyesmivel az emberek errefelé már rég nem törődnek. Legalábbis az idősebbek, az elfáradtak. Mert a fiatalok, a kis „caffébár”-tulajdonosok — a legeldugottabb falvakban is nyitnak már ilyeneket — bizony, alaposan meghányják-vetik, milyen nevet is adjanak a kuckójuknak. Természetesen nem azt, hogy Kuckó vagy Sárga csikó. A világért sem. Igaz, az ilyen nevek nem is illenek rájuk. A Pink Panther már igen. Vagy a Holiday.

A Posta nevű kocsmá még klasszikus, falusi kocsmá. Az egyetlen a faluban. Színes tévékészülék áll a söntés fölött, de azt majd csak téli estéken fogják bekapcsolni. Vagy még akkor se. Rég nem újság a faluban a tévé. Igaz ugyan, hogy a legelső épp ebben a kocsmában lehetett, talán vendégcsalogatásra is szolgált akkor, de amióta a házaknál is elterjedt, ezt itt meg se ugatja a kutya. Az emberek, akik idejárnak, nem a tévére, a tévéműsorra kíváncsiak, hanem egymásra. Még ez a szerencse.

Most egyébként üres a kocsmá, mindenki kint ül a gesztenyefa sátra alatt, állandó jelleggel itt van egy hosszú pad, ez elé rakta ki a kocsmáros az asztalokat, és itt szolgálja ki a vendégeit, az utcán, mint Rómában vagy Párizsban a kollégái. Késő délutánra megszaprodik a dolga, attól kezdve záróráig, néha már az éjfél is elütné a toronyóra, ha volna rajta, van mit talpalnia.

Rézsüt süt be az asztalokra az augusztus végi nap, a vendégek rajtunk, jöttmenteken kívül mind helybeliek, azon szutykosan, porosan, verejtékesen, ahogy kibújtak az akolból, vagy ahogy a kocsmá elé érve leugrottak a traktorról. Vége felé közeledik a nap, le lehet egy kicsit ülni sörözni. Akad, aki az üveg sör mellé töményet is kér.

Az egyik asztalnál kissé már emelkedett a hangulat, föltápászkodik egy velem szemben ülő, borostás arcú, fogatlan szájú öreg, és rám szegezi mutatóját:

— Majd a bácsi megmondja!

— Én?

— Maga, bácsikám.

Nem tudom, mit kéne megmondanom, nem is ez a baj, hanem, hogy tisztességes szándéka ellenére is sérteget. Az embert egy nálánál jóval idősebbnek látszó ne bácsizza, bácsikámozza le, noha tudom, hogy faluhelyen ez nem ritkaság. Az idegeneket átallják úgy megszólítani, hogy uram, inkább lebácsizzák őket. Most mégis berzenkedik bennem valami.

— Mielőtt bíraskodásra adnám a fejemet, megkérem bátyámuramat, árulja el, hánybéli.

— Valami baj van? — hökken meg.

— Nincs semmi baj, csak kíváncsi vagyok, kettőnk közül ki az öregebb.

Elneveti magát:

— Hát maga, bácsikám, hányas?

— Én kérdeztem előbb a bátyámuramat — nevetem el magamat én is.

Farzsebéből pénztárcát von elő, nagy sokára megtalálja benne a személyazonossági igazolványát, idehozza, és barátságosan az asztalunkra csapja.

— Nézze meg!

— Gondolom, bátyámuram se felejtette még el, hányban született.

— Csak nézze meg! — erőszakoskodik.

Most már mindenki kettőnket figyel, nevetésre készen.

Úgy illik, jómagam is elővegyem személyazonossági igazolványomat, s mielőtt kinyitnám az övét, kezébe nyomom az enyémet.

— Opšta kontrola! — rikkantja el valaki magát. Kitér a röhej. Csak mi ketten maradunk komolyak, mint a színészek, akik komolyan veszik a szerepüket.

Kinyitom, komédiázva, azaz túljátszott komolysággal az igazolványát, messze tartom magamtól, s úgy próbálom silabizálni, félhangosan, hogy tetsszen a közönségnek. Egy javakorabeli férfi néz velem farkasszemet, kissé merev főtartással, inkább vastag nyakát megfeszítve, mint a mellét kidüllesztve, egy fölnyakkendőzött, kiberetvált arcú férfi, hajában még látni a bevizezett fésű nyomait, negyvenévesnek saccolom, a születési évet már csak úgy tudom kisilabizálni,

ha közelebb tartom magamhoz a könyvecskét, megdöbbenve, de ugyanakkor fura elégtétellel, kárörömmel állapítom meg magamban, hogy ez a vénség — nem az, aki az igazolványban látható, hanem aki előttem áll — tizenkét évvel fiatalabb, mint én, de valójában olyan, hogy öregapámnak szólíthatnám. Főlemelkedek a padról, és úgy nyújtom át, adom vissza az igazolványát:

— Öcsémuram, győzött!

Kezet rázunk.

— No, ki kinek az apja? — kérdi valaki, szinte a többiek helyett is.

— Sajnos — jelentem be —, kevés híján öcsémuram a fiam is lehetne.

— Pedig — rikkantja el magát valaki —, ha nem ismernénk a Jóskát, ha nem tudnánk, kicsoda, a bácsit unokájának vélénk!

Ezt már meg is tapsolják. A kocsmáros arca ragyog; újabb nagy rendelések vannak kilátásban. Azt, hogy miben kellett volna bírászkodnom, már mindenki elfelejtette, az is, aki az imént erre pont engem szúrt ki. Vagyis az „öcsémuram”.

Eleresztem magamat. Ők is teljesen befogadtak, nincs többé közöttünk feszültség. Valami sose halunk meg féle hangulat kezd vibrálni a fejek körül. Szépen alkonyodik. Lassan, kifeszített szárnyakkal ereszkedik le az este. Már most külön elfogódottá varázsolja, hogy a közelő éjszakából, a varázslatos est folytatásából, az éjszaka mélyéből kihallani egy magányos férfi fojtott zokogását. Magyarán: máris tudjuk, hogy ma itt néhányan cefetül be fognak rúgni, pedig semmi különösebb okunk nincs rá azon kívül, hogy olyan szépen alkonyodik. És hogy hajnalhasadásra sírni fogunk.

A MEDVETÁNCOLTATÓ

Váratlanul bukkant fel a medvetáncoltató-család. Elöl a családfő, egy fiatal férfi vezette a medvét, úgy, hogy az állat orrába akasztott, hosszú rúd végét a hóna alá szorítva tartotta, bal kezében a dob, a jobbjá dobpergetésre készen. Őt meg a medvét tisztes távolságból ráérsően a felesége követte, kövéren és slamposan, egy kimustrált gyerekkocsit tolva maga előtt. Utána egy vidáman ugrándozó kislány következett, a sort egy nagyobbacska lány zárta, kis, sárga szőrű kutyát ölelve magához, meg egy üres, műanyag levesestál.

A legfelnőbb a medvetáncoltató dobja volt. Nem is volt igazi

dob, csak annak az utánzata. Egy nagyobbacska rostakéregre feszített műtrágyászsák-darab.

Nem láttam még ilyen dobot. A zsákdarabra nyomtatott betűk messziről kiabálnak, hogy a zsák a šabaci műtrágyagyár részére készült. Akkor még, amikor zsák volt, senki sem sejtette, hogy egyszer egy darabját rég szemébe dobott rostakéregre feszítik. Hogy medvetáncoltató-dob lesz belőle.

Hogy tudja ezt a fiatalember megszólaltatni? Pereghet, mint az igazi dob? Vagy csak dísznek hordja? Nem telik neki igazi dobra? Dobpótlónak mindenestre megfelel.

Az utcasarokra érve nem áll meg, hanem mint aki már isten tudja, hányszor megfordult erre, egyenesen a kis tér felé tart, ahol ebben a pillanatban — kora délután van — egy lelket se látni. Mégis oda tart, már-már határozott léptekkel. A tér közepén megáll, körülnéz, lát-e valakit az emeletek ablakaiban, az erkélyeken. Míg ezt a lassú és reménytelen szemlét tartja, közvetlenül mellette egy hozzá hasonló fiatalember bújik elő a kocsijából, a medvetáncoltató azonnal megszólítja.

Ekkor már utoléri a többiek, az asszonynak első dolga, hogy letelepedjen egy útszegélyköre, a lányka a kisfiú kezébe nyomja a kutyát, ő maga pedig a medve hátára kapaszkodik, továbbra is kezében tartva a fehér, műanyag levesestálat, ami medvetáncoltatás közben alighanem a persely szerepét tölti be.

De a medvetáncoltatásra ezúttal nem kerül sor. A medvetáncoltató meg se kísérli ezt. Kinek? Nincs közönség. S még csak kilátásban sincs. Üres a tér, üresek az ablakok, az erkélyek. Ráragad, valószínűleg ráragad a kocsijából előbújó fiatalemberre, aki ennek szemmel láthatóan nem örül. Szóra is csak akkor tudja bírni, amikor megkérdezi tőle, van-e néhány dinárja.

— Imaš li koji dinar?

— Nemam! — utasítja el a fiatalember.

Ebben a „nemam”-ban, a hangsúlyában benne van az is, hogy pénzem természetesen van; láthatod, kocsim is van, nem is akármilyen. És pénzem is van, de nem nektek, léhűtőknek, csavargóknak, koldusoknak. A visszautasítása olyan kemény, határozott és könyörtelen, hogy a medvetáncoltató többé meg se kísérli a kunyerálást.

Még egyszer körülhordja reménytelen tekintetét az emeleteken, majd a dobbal a levegőbe suhinta továbbindul.

A lányka lecsúszik a medve hátáról, az öccsétől visszaveszi a kutyust, s ők is követik az apjukat, a medvét meg a peremkőről nagy nehezen föltápáskodó anyjukat.

Hova mehetnek? Mit forgatnak a fejükben? Lesz-e vacsorájuk? Hol töltik az éjszakát? Mit fognak álmodni? Álmodnak egyáltalán?

ÁRNYLÉT

A kis, faluszéli bolt előtt egy szájalmas külsejű asszony ácsorog. Mezitláb, féllábszárig érő, elnyűtt ruhában. Szemében riadalom. Bebepislant a nyitott boltajtón, de nem mer bemenni. Valakitől mintha biztatást várna, bátorítást, hogy csak menjen be. Igaz, zárás előtt állnak, a boltos egy hosszú nyelű szerkezettel már törli föl a műanyag padlót, látja ezt az asszony, épp ezért nem akar belépni. Ismeri a boltost. Rászólna: „Maga mindig az utolsó percben tud jönni?!” Most mégis mintha azt várná, hogy a boltos észrevegye. Hátha megkönyörülne rajta, és kiszolgálná. Nem bálná, ha szitkok közepette is. De a boltos sehogy sem akarja észrevenni. Pedig a zsebkendője sarkából már a pénzt is kibogozta, az összehajtogatott zöld ötszázast a hüvelyk meg a mutatóujja közé szorítva tartja, várva, hogy a boltos csak megkönyörül rajta. Más asszony, harcias, erőszakos, nagyszájú, gondolkodás nélkül becsörtetett volna a boltba, s még neki állt volna följebb, hogy a boltos pont most akar zárni. Ő nem harcias, nem erőszakos, nem nagyszájú. Soha a légynek se ártott. Mindig az utolsó volt a sorban, s most is ott áll, a láthatatlan sor legvégén. A levegőt is csak félve szedi, nehogy mások elől elvegye. A bolt körül egy lélek sincs, mégis félreáll, nehogy véletlenül valakinek az útjában legyen. Már-már elrejtőzik a kiáltóan üres térben; nem a föld alá szeretne elbújni, mint akit lesújtó szégyen ért, csupán láthatatlanná, észrevétlenné szeretne válni, hogy árnylétevel senkinek a szemét ne bántsa. Félre is áll a boltajtóból, félig háttal az ajtónak, s lassan, az utolsó eshetőségről is lemondva, visszakötözi zsebkendője sarkába a zöld ötszázast. S szippantva egyet az orrán, mint az árnyék, elindul. A boltos ebben a pillanatban lép ki, s egy gyakorlott, kemény mozdulattal rázárja az üzletre az ajtót. Igazít a nadrágján, miközben még a bolt lépcsőjén állva egy kiengesztelhetetlen, megvető pillantást lövell az asszony után: „És még ilyenre is van valakinek gusztusa. A fiával él, állítólag az keféli.”

— Itt ácsorgott, be akart menni — mondom a boltosnak,

— Tudom, láttam! Mindig akkor jön, amikor zárok. Majd megszokatom róla. Különben sem örülök, hogy ide jár.

— Miért?

A boltosnak szemmel láthatóan nincs ínyére a téma. Nyersen válaszol:

— Mert utána mindig szellőztetni kell!

